

Materiały dla uczestników

Wojewódzkiej Konferencji „Dziecko krzywdzone i molestowane”

Toruń 3 grudnia 2010r.

Opracowane przez M. Olejnik

Dziecko krzywdzone i instrumenty jego ochrony w świetle obowiązujących przepisów prawa, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji dziecka jako ofiary przestępstwa

I. Wstęp

Dziecko będące ofiarą przestępstwa powinno być traktowane i chronione w szczególny sposób. Wypada zauważyć, że uzyskanie wartościowego materiału dowodowego, który leży u podstaw sprawiedliwego procesu, jest jednym z najważniejszych celów postępowania karnego. Jednakże równie ważne jest, by dziecko w konfrontacji z przedstawicielami Wymiaru Sprawiedliwości nie doświadczało powtórnej wiktyimizacji. Przeciwdziałać temu mają między innymi odpowiednie procedury przesłuchiwania małoletnich świadków zawarte w kodeksie postępowania karnego, jednak same przepisy nie wystarczą. Najważniejsze, by nie zawiódł człowiek: sędzia, prokurator, policjant. Równie istotne jest wyczulenie instytucji zajmujących się edukacją, wychowywaniem, opieką i zdrowiem dzieci na problem krzywdzenia małoletnich i umiejętność identyfikowania przez ich przedstawicieli sytuacji, w których dziecko staje się ofiarą przestępstwa. Często bowiem nieprawidłowa reakcja tychże przedstawicieli na fakt ujawnienia przez dziecko przestępstwa popełnionego na jego szkodę, może powodować znaczne utrudnienie postępowania karnego i niemożność dowiedzenia prawdy. W konsekwencji dziecko pozostaje bez ochrony, a sprawca bezkarny. Przedstawienie sytuacji dziecka w postępowaniu karnym, jego statusu jako osoby pokrzywdzonej i uprawnień, które mu przysługują ma również na celu pokazanie, jakich standardów postępowania z małoletnimi mogą oczekiwać rodzice i opiekunowie od organów Wymiaru Sprawiedliwości.

II. Regulacje prawne dotyczące postępowania w sytuacjach zagrożenia życia dziecka oraz będące podstawą rozwiązywania problemu przemocy wobec dziecka.

Na wstępie należy wskazać na przepisy statuujące społeczne obowiązki zawiadamiania organów o fakcie popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu oraz konieczności podjęcia postępowania przez sąd opiekuńczy.

Art.304 Kodeksu postępowania karnego:

§1 Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepis art.191§3 stosuje się odpowiednio.

§2 Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

W §1 cytowanego wyżej przepisu mamy do czynienia z obowiązkiem powszechnym o charakterze społecznym, którego niedopełnienie nie wywołuje żadnych konsekwencji prawnych, dopiero zawężenie go w §2 do określonych podmiotów nadaje mu charakter obowiązku prawnego. Zaniechanie obowiązku prawnego zawiadomienia o przestępstwie pociąga za sobą odpowiedzialność karną z art.231 Kodeksu karnego, której podlega każdy funkcjonariusz publiczny.

Ponadto warto zwrócić uwagę, że przepis art.304§2kpk nakłada na instytucje państwowe i samorządowe obowiązek podjęcia takich działań, które zabezpieczą miejsce popełnienia przestępstwa tak, by nie zostały zatarte ślady i dowody czynu np. zamknięcie pomieszczenia, zabezpieczenie dokumentu, odseparowanie ujętego sprawcy od pokrzywdzonego itp. Powinność ta jednak nie uprawnia do dokonywania czynności procesowych zastrzeżonych dla organów ścigania takich jak np.: przeszukanie, przesłuchanie.

Przepis art.304§2 kpk nakłada na instytucje państwowe i samorządowe obowiązek zawiadamiania organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, a kolejne przepisy wskazują na uprawnienia tychże instytucji.

Art.305§4 kpk: *o wszczęciu, odmowie wszczęcia albo o umorzeniu śledztwa zawiadamia się osobę lub instytucję państwową, samorządową lub społeczną, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, oraz ujawnionego*

pokrzywdzonego, a o umorzeniu także podejrzanego – z pouczeniem o przysługujących im uprawnieniach

Zacytowany wyżej przepis wprowadza wymóg powiadomienia o wszczęciu i o odmowie **podmiotu**, który złożył zawiadomienie o przestępstwie. Ponadto w przypadku późniejszego umorzenia postępowania przygotowawczego, również o tej decyzji zawiadamia się w/w podmioty.

Przy czym instytucjom państwowym, samorządowym i społecznym, która była ZAWIADAMIĄCYM przysługują następujące środki odwoławcze:

a) zażalenie na beczynność

art.306§3 kpk: jeżeli osoba lub instytucja, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie nie zostanie w ciągu 6 tygodni powiadomiona o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa, może wnieść zażalenie do prokuratora nadzrędnego albo powołanego do nadzoru nad organem, któremu złożono zawiadomienie,

b) zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia

art.306§1kpk: pokrzywdzonemu oraz instytucji wymienionej w art.305§4 przysługuje zażalenie na postanowienie o odmowie wszycia śledztwa, a stronom – na postanowienie o jego umorzeniu.

Uprawnionym do złożenia zażalenia przysługuje prawo przejrzienia akt.

W przypadku decyzji zaskarżalnych zażaleniem (jak odmowa wszczęcia) zawiadomienie powinno nastąpić przez doręczenie odpisu postanowienia podmiotom, które mogą je zaskarżyć. Zawiadamiani winni być pouczeni o przysługujących im uprawnieniach tj. o możliwości wniesienia zażalenia i terminie do jego wniesienia.

Art.12 Ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005r., nr 180, poz.1493)

Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, powinny niezwłocznie zawiadomić o tym Policję lub prokuratora.

Obowiązki grup zawodowych określone są w przepisach poszczególnych ustaw:

Nauczyciele

Nauczyciele mają możliwość regularnego obserwowania funkcjonowania dziecka oraz zmian w jego zachowaniu. Pedagog i psycholog szkolny ma możliwość zdiagnozowania sytuacji szkolnej i rodzinnej dziecka.

Zgodnie z art.1 Ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty system oświaty powinien zapewnić:

-realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju,

-wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny,

-dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej,

-utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków życia,

-wychowanie i opiekę w szkołach i placówkach,

-opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej,

-kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych,

-upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie.

Art.6 i 7 Ustawy z dnia 26 stycznia 1982r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2006r., nr 97, poz.674 tekst jednolity);

III. Kompetencje nauczycieli i pedagoga szkolnego i podstawy prawne dotyczące rozwiązywania problemu przemocy.

Ustawa o systemie oświaty zobowiązuje szkołę do wspomagania wychowawczej roli rodziny oraz do zapewnienia opieki uczniom pozostającym w trudnej sytuacji życiowej. Rola szkoły w systemie ochrony dziecka przed krzywdzeniem jest bardzo znacząca.

Nauczyciele kierując się dobrem ucznia realizują cele i zadania szkoły.

Prowadzą pracę dydaktyczno-wychowawczą i opiekuńczą

Są odpowiedzialni za jakość i wyniki tej pracy, a także za bezpieczeństwo powierzonych ich opiece uczniów.

Pedagog szkolny koordynuje działania w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w tym również w postaci działania na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.

Podstawy prawne:

-Ustawa z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2002r., nr 256, poz.2572),

-Ustawa z dnia 26 października 1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2002r., nr 11, poz.109),

-Ustawa z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2007r.,nr 70,poz.473)

Postępowanie wychowawcy i pedagoga szkolnego w przykładowych sytuacjach związanych z krzywdzeniem dzieci:

a) Dziecko doznające przemocy fizycznej i emocjonalnej w rodzinie.

Nauczyciel WF-u zauważył u dziecka liczne siniaki i zadrapania, z informacji uzyskanych od ucznia dowiedział się, że ojciec często pije, bije matkę oraz ubliża im.

tryb postępowania:

- **nauczyciel powiadamia o swoich spostrzeżeniach dyrektora szkoły i wychowawcę,**
- **wychowawca przeprowadza rozmowę z uczniem (wspiera, buduje dobre relacje, uprzedza dziecko, że sytuacja wymaga pomocy innych osób zwłaszcza lekarza i pedagoga szkolnego, informuje o konieczności kontaktu z rodzicami,**
- **wychowawca nawiązuje kontakt z rodzicami/rodzicem informuje o stanie dziecka oraz konieczności przebadania go przez lekarza, informuje o konsekwencjach prawnych z art.207kk,**
- **wzywa pogotowie ratunkowe w celu udzielenia pomocy medycznej, a w szczególności uzyskania zaświadczenia o stanie zdrowia dziecka,**
- **sporządza notatkę/protokół opisujący wygląd dziecka, dolegliwości, stan zdrowia i podjęte działania,**
- **w dalszej pracy wychowawczej wspiera dziecko, tworzy atmosferę akceptacji i bezpieczeństwa,**
- **wychowawca systematycznie współpracuje z rodzicami, pedagogiem szkolnym i innymi nauczycielami uczącymi dziecko,**
- **pedagog szkolny określa stopień zagrożenia bezpieczeństwa dziecka, ocenia szanse współpracy z rodzicami, analizuje dotychczasową dokumentację dziecka (oceny szkolne, opinie nauczycieli),**
- **pedagog konsultuje się :**

- z pracownikiem socjalnym w celu uzyskania danych o sytuacji rodzinnej z wywiadu środowiskowego lub wnioskuje o przeprowadzenie takiego wywiadu,
- dzielnicowym w celu uzyskania informacji o ewentualnych interwencjach,
- kuratorem sądowym, o ile rodzina lub sprawca objęci są dozorem,
- z psychologiem

- pedagog nawiązuje kontakt z rodzicami/rodzicem.

W sytuacji, gdy dziecko może pozostać w domu rodzinnym i zostanie stwierdzone, że problem krzywdzenia nie wymaga sięgnięcia po środki represji wobec rodziny i izolowania od niej dziecka i że możliwa jest współpraca z rodzicami na rzecz poprawy sytuacji dziecka pedagog szkolny podejmuje następujące działania:

- zawiera kontrakt z rodzicami o współpracy na rzecz poprawy sytuacji dziecka i rodziny,
- wzmacnia dziecko poprzez zapewnienie mu odpowiednio do potrzeb i w uzgodnieniu z rodzicami konsultacji psychologiczno-pedagogicznych, ewentualnie psychiatrycznych,
- wspierania rodziny poprzez kierowanie do instytucji oferujących poradnictwo, konsultacje psychologiczne, terapię uzależnień, terapię dla sprawców przemocy, grupy wsparcia, warsztaty umiejętności wychowawczych,
- pomocy w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych bądź skierowanie do mediatorów,
- zabezpieczenia socjalnego dziecka i rodziny.

W sytuacji, gdy konieczne jest odizolowanie dziecka od domu rodzinnego, gdyż stwierdzono przypadek bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia dziecka:

- powiadomienie w porozumieniu z dyrektorem szkoły właściwego komisariatu Policji oraz właściwego Sądu Rodzinnego,
- uruchomiona zostaje procedura umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczej lub w rodzinie zastępczej i dalszy tok postępowania leży w kompetencjach Policji i Sądu Rodzinnego,

- należy zawiadomić pracownika socjalnego w rejonie,
- zawiadomić na piśmie Prokuraturę Rejonową o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

b) Dziecko wykorzystywane seksualnie.

Matka lub dziecko zgłasza pedagogowi szkolnemu lub wychowawcy popełnienie nadużycia seksualnego przez konkubenta matki.

Tryb postępowania:

- wychowawca/pedagog szkolny rozmawia z dzieckiem, informuje matkę o przewidzianych procedurach i konsekwencjach prawnych dla sprawcy przestępstwa z art.200§1kk,
- przekazuje adres i telefon odpowiedniej placówki zajmującej się problemami wykorzystywania seksualnego dzieci, ewentualnie pośredniczy w uzgodnieniu pierwszego terminu spotkania,
- w zależności od rodzaju wykorzystania sugeruje wizytę u lekarza ginekologa-dziecięcego,
- powiadamia pisemnie Sąd Rodzinny o nieprawidłowej sytuacji dziecka,
- zawiadamia na piśmie Prokuraturę o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

c) Dziecko krzywdzone ekonomicznie, zmuszane do żebrania, doznające przemocy emocjonalnej.

Nauczyciel spotyka na dworcu żebrzącego ucznia.

Tryb postępowania:

- informuje o fakcie dyrektora szkoły i pedagoga szkolnego,
- przeprowadza rozmowę z uczniem i uprzedza go o konieczności skontaktowania się z rodzicami,
- nawiązuje kontakt z rodzicami/rodzicem i informuje o konsekwencjach prawnych z art.104 Kodeksu wykroczeń,
- sporządza notatkę z przeprowadzonej rozmowy z uczniem i podjętych działań,

- wychowawca wspiera dziecko w dalszej pracy, dba o jego integrację z zespołem klasowym, tworzy atmosferę bezpieczeństwa i akceptacji,
- pedagog szkolny analizuje sytuację dziecka, a w szczególności konsultuje się z pracownikiem socjalnym w celu uzyskania danych o sytuacji rodzinnej i z wywiadu środowiskowego,

W sytuacji, gdy rodzice odmawiają współpracy:

- pedagog szkolny w porozumieniu z dyrektorem szkoły zawiadamia właściwy komisariat Policji i Sąd Rodzinny.

d) Dziecko w sytuacji zaniedbania.

Dziecko przychodzi do szkoły nieprzygotowane, w zniszczonym brudnym ubraniu, brakuje mu książek, przyborów, najczęściej nie ma drugiego śniadania i czegoś do picia.

Tryb postępowania:

- wychowawca nawiązuje kontakt z rodzicami i informuje ich o konsekwencjach prawnych z art.209§1kk,
- podejmuje starania o środki finansowe na zabezpieczenie dziecku drugiego śniadania lub ciepłego posiłku oraz zakup niezbędnych podręczników- w porozumieniu z rodzicami dziecka,
- informuje o kryzysowej sytuacji dziecka i jego rodziny pedagoga szkolnego,
- wspiera dziecko, buduje dobre relacje w grupie rówieśniczej, tworzy atmosferę bezpieczeństwa i akceptacji,
- pedagog szkolny nawiązuje współpracę przynajmniej z jednym z rodziców, występuje do MOPS o rozważenie możliwości udzielenia pomocy,

jeśli rodzice współpracują pedagog szkolny:

- zawiera kontrakt z rodzicami o współpracy na rzecz poprawy sytuacji dziecka i rodziny,
- podejmuje działania wynikające z potrzeb dziecka i rodziny w kierunku:

-wzmocnienia dziecka – poprzez zapewnienie mu posiłku, niezbędnych podręczników, przyjaznej atmosfery w klasie, pomocy w nauce, zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia – w porozumieniu z rodzicami,

-wspierania rodziny- poprzez kierowanie do instytucji oferujących poradnictwo, samopomocowe grupy wsparcia, warsztaty umiejętności rodzicielskich oraz inne w zależności od potrzeb,

-zabezpieczenia socjalnego we współpracy ze służbami socjalnymi poprzez kierowanie do instytucji oferujących poradnictwo i warsztaty w zakresie metod poszukiwania pracy,

-zorganizowanie pomocy finansowej i rzeczowej, zapewnienie ciepłego posiłku, zbiórki odzieży, ewentualnie innej, odpowiednio do potrzeb.

jeśli rodzice odmawiają współpracy:

- **pedagog szkolny powiadamia w porozumieniu z dyrektorem szkoły specjalistę ds. nieletnich właściwego komisariatu Policji oraz właściwy miejscowo Sąd Rodzinny- dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji,**
- **równolegle pedagog szkolny powiadamia pracownika socjalnego w rejonie.**

e) Dziecko pod wpływem środków odurzających lub alkoholu.

Dziecko przychodzi do szkoły, czuć od niego alkohol/ jego zachowanie zdradza, że jest pod wpływem narkotyków.

Tryb postępowania:

- **rozmowa z dzieckiem, zwrócenie uwagi na ewentualne ślady na ciele dziecka w postaci zaczerwienień, nakłuć,**
- **wezwać pogotowie ratunkowe, gdyż większość środków odurzających (w tym alkohol) powoduje zagrożenie życia dla małoletniego, ewentualnie odwiezienie dziecka na oddział detoksykacyjny**
- **niezwłocznie powiadamia się rodziców lub opiekunów prawnych,**
- **zawiadomienie właściwego miejscowo Sądu Rodzinnego,**
- **w przypadku, gdy dziecko nie wymaga hospitalizacji, można je umieścić w domu pod opieką rodziców**

IV. Lekarze, pielęgniarki i położne

Międzynarodowa klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych wyróżnia jednostkę chorobową T74-zespół maltretowania, w której klasyfikowane są zespoły wszystkich form krzywdzenia dziecka. Wystąpienie jednego z tych zespołów staje się problemem medycznym podlegającym interwencji służby zdrowia.

T74-zespoły maltretowania

T74.0-zaniedbanie, porzucenie

T74.1-nadużycie fizyczne

T74.2-nadużycie seksualne

T74.3-nadużycie psychiczne

T74.8-inne zespoły maltretowania (np.wszystkie nadużycia)

T74.9-zespół maltretowania nieokreślony (skutek: nadużycia dorosłego lub nadużycia dziecka bliżej nieokreślone)

Przedstawiciele służby zdrowia, podobnie jak wszyscy inni, są prawnie zobowiązani do podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka. Przepisy dotyczące zachowania tajemnicy zawodowej nie wykluczają podjęcia interwencji. Ustawa o zawodzie lekarza w art.40 definiuje tajemnicę zawodową lekarza, jednakże w paragrafie 2 określa możliwość odejścia od niej. Lekarz może odstąpić od zachowania tajemnicy w sytuacji, gdy zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób.

Analogiczne przepisy dotyczące tajemnicy zawodowej znajdują się w Ustawie o zawodach pielęgniarki i położnej.

Art.4, art.18, art.19, art.21 Ustawy z dnia 5 lipca 1996r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. z 2001r., nr 57, poz.602)

Kwestia tajemnicy zawodowej dotyczącej tej grupy została uregulowana w art.21 w/w ustawy. Przepis art.21 ust.1 stanowi, że pielęgniarka, położna ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu. Przy czym obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej doznaje wyłączenia i przepisu ust.1art.21 nie stosuje się, gdy:

- 1)tak stanowią odrębne przepisy,
- 2)zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób,
- 3)pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy,

4) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych osobom uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń,

5) jest to niezbędne do praktycznej nauki zawodów medycznych,

6) jest to niezbędne dla celów naukowych (ust.2 art.21).

Jak stanowi ust.3 art.21 ustawy Pielęgniarka, położna z zastrzeżeniem sytuacji, o których mowa w ust.2 pkt 1-3, 5 i 6 jest związana tajemnicą również po śmierci pacjenta.

Nadto zgodnie z ust.4 art.21 ustawy Pielęgniarka, położna nie może podać do publicznej wiadomości danych umożliwiających identyfikację pacjenta, bez jego zgody.

V. Pracownicy socjalni

Art.119 Ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2008r., nr 115, poz.728)

Obowiązki ustawowe pracowników pomocy społecznej, w tym również tryb przyznawania świadczeń, powodują, że pracownicy opieki społecznej mają bezpośredni wgląd w funkcjonowanie rodziny. Działania takie jak wywiad środowiskowy, wizyty podopiecznych w ośrodku pomocy społecznej umożliwiają pracownikowi społecznemu stały kontakt z rodziną.

Ustawa o pomocy społecznej nakłada na jej pracowników szereg obowiązków w zakresie pomocy dziecku. Powinni oni wspierać rodziny mające trudności w wypełnianiu swoich zadań oraz dzieci z tej rodziny w formie:

- Poradnictwa rodzinnego,
- Terapii rodzinnej rozumianej jako działania psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne, mające na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania zadań,
- Pracy socjalnej,
- Zapewnienia dzieciom opieki i wychowania poza rodziną.

Art.12a Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie uprawnia pracowników socjalnych do interwencji i odbioru dziecka w sytuacji bezpośredniego zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie.

Pracownik socjalny ma prawo odebrać dziecko i umieścić je:

-u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej w rozumieniu art.115§11 Kodeksu Karnego,

- rodzinie zastępczej,
- całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Taką decyzję pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także lekarzem lub ratownikiem medycznym lub pielęgniarką (art.12a ust.3 Ustawy).

Odpowiednie zastosowanie zgodnie z literalnym brzmieniem art.12a ust.3 Ustawy będą miały przepisy art.598¹⁰ kpc i następne dotyczące przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej.

Wyłącznie na pracowniku socjalnym spoczywa obowiązek niezwłocznego (nie później niż w ciągu 24 godzin) powiadomienia sądu opiekuńczego o odebraniu dziecka i umieszczenia go w w/w miejscach.

Rodzicom i opiekunom prawnym lub faktycznym przysługuje zażalenie do sądu opiekuńczego na odebranie dziecka, które mogą złożyć za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji (art.12b ust.1,2,3).

W zażaleniu można kwestionować:

- legalność odebrania dziecka
- zasadność
- prawidłowość.

Przy czym tylko w przypadku stwierdzenia przez Sąd bezzasadności lub nielegalności odebrania dziecka- Sąd zarządzi natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom (opiekunom prawnym lub faktycznym), natomiast we wszystkich trzech przypadkach naruszenia prawa Sąd zawiadomi o tym przełożonych osób, które dokonały odebrania.

O prawie do złożenia zażalenia należy pouczyć osobę uprawnioną na piśmie.

W ustawie nie określono terminu do złożenia zażalenia.

W przypadku odebrania dziecka w trybie art.12a Ustawy o przeciwdziałaniu w rodzinie Sąd niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin, wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo wychowawczej albo orzeczenie o powrocie dziecka do rodziny (**art.579¹§1a kpc**).

W przypadku zaniechania zgłoszenia odpowiednim organom o sytuacji zagrożenia dobra dziecka lub popełnienia na jego szkodę przestępstwa przedstawiciele w/w grup podlegać mogą **odpowiedzialności dyscyplinarnej jak również karnej (art.231kk)**.

Reasumując w przypadku zetknięcia się pracowników instytucji /organizacji pracujących z dziećmi z sytuacją wskazującą na szeroko pojęte krzywdzenie małoletniego, pracownicy mogą i powinni:

- sporządzić notatkę służbową
- skonsultować zaistniałą sytuację z przełożonym. To powinny być stałe elementy właściwej procedury postępowania w sytuacji podejrzenia krzywdzenia dziecka.

Natomiast pracownikom bezwzględnie nie wolno:

- przesłuchiwać dziecka
- przekazywać danych osobowych dziecka (także informacji o podejrzeniu krzywdzenia) i jego rodziny osobom nieuprawnionym oraz mediom.

VI. Przestępstwa i wykroczenia popełniane na szkodę małoletnich.

PRZESTĘPSTWA

Art.197§1kk „Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§2 Jeżeli sprawca w sposób określony w §1 doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§3 Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

- 1) wspólnie z inną osobą
- 2) wobec małoletniego poniżej lat 15
- 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat.

§4 Jeżeli sprawca czynu określonego w §1-3 działa ze szczególnym okrucieństwem podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Wymaga podkreślenia, że zgodnie z treścią art.205kk ściganie przestępstw z art.197kk i art.199§1kk oraz z art.198kk następuje na wniosek pokrzywdzonego, o ile określony w tym przepisie stan ofiary nie jest wynikiem trwałych zaburzeń psychicznych.

Wniosek o ściganie nie może być cofnięty (art.12§3kpk).

Niestety jest to błąd ustawodawczy, który nadal nie został usunięty w kolejnych nowelizacjach. A mamy do czynienia z sytuacją nie do zaakceptowania, gdyż zgwałcenie małoletniego nie podlega ściganiu z

urzędu, lecz na wniosek pokrzywdzonego (lub jego ustawowego przedstawiciela).

Art.198 kk „Kto wykorzystuje bezradność innej osoby lub wynikający z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej brak zdolności tej osoby do rozpoznawania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, doprowadza ją do obcowania płciowego lub do poddania się czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.

Art.200§1 kk „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

§2 „ Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej”.

Art.200a§1kk „Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art.197§3pkt 2 lub art.200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności no należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej do spotkania z nim podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”

§2 „ Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych i zmierza do jej realizacji podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”

Art.200bkk „Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”

Art.201kk „Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępного, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

Art.202§2kk „Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu

małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

§3 „Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z udziałem małoletniego, prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§4 Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15 podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§4a Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15 podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§4b Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”

Na gruncie tych przepisów nie sposób nie zauważyć swego rodzaju paradoksu ustawodawczego. A mianowicie na skutek sformułowania użytego w treści §4b tj. wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej- karze będzie podlegał ten, kto np. posiada treści pornograficzne z wytworzonym lub przetworzonym wizerunkiem małoletniego (tj.osoby poniżej lat 18), a bezkarny pozostanie ten, kto posiada treści pornograficzne z udziałem rzeczywistego małoletniego tj. osoby powyżej lat 15 a poniżej lat 18.

Art.207§1kk „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

Art.208 kk „Kto rozpija małoletniego, dostarczając mu napoju alkoholowego, ułatwiając jego spożycie lub nakłaniając go do spożycia takiego napoju podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Art.210§1kk „Kto wbrew obowiązкови troszczenia się o małoletniego poniżej 15 lat albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Art.211kk „Kto wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru, uprowadza lub zatrzymuje małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

WYKROCZENIA

Art.104kw „Kto skłania do zebrania małoletniego lub osobę bezradną albo pozostającą w stosunku zależności od niego lub oddaną pod jego opiekę podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

Art.105§1kw „Kto przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe i wskazującego na demoralizację nieletniego podlega karze grzywny albo karze nagany.”

§2 Jeżeli czyn określony w §1 popełnia osoba, pod której nadzór odpowiedzialny oddano nieletniego podlega karze ograniczenia wolności, grzywny albo karze nagany.”

Art.106kw „Kto mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7 albo nad inną osobą niezdolną rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem, dopuszcza do jej przebywania w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka podlega karze grzywny albo nagany.”

W postępowaniu karnym prawa osoby małoletniej wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje (art.51§2kpk).

Aby należycie reprezentować prawa małoletniej ofiary przestępstwa należy pamiętać, że podczas trwania postępowania przygotowawczego pokrzywdzony ma **status strony postępowania karnego**. Oznacza to przede wszystkim, że może on skutecznie zaskarżać decyzje Prokuratora, natomiast w momencie wpłynięcia aktu oskarżenia do Sądu, pokrzywdzony chcąc mieć wpływ na przebieg postępowania tj:

-składać wnioski dowodowe,

-czynnie uczestniczyć w rozprawie tj.zadawać pytania oskarżonemu, świadkom,

-złożyć wniosek o sporządzenie uzasadnienia wyroku na piśmie i ewentualnie zaskarżyć go apelacją

winien złożyć oświadczenie o zamiarze działania w charakterze OSKARŻYCIELA POSIŁKOWEGO.

Złożenie takiego oświadczenia obwarowane jest nieprzekraczalnym terminem, mianowicie pokrzywdzony może to zrobić do momentu ROZPOCZĘCIA PRZEWODU SĄDOWEGO.

Rozpoczęcie przewodu sądowego to nic innego, jak odczytanie aktu oskarżenia przez Prokuratora na pierwszej rozprawie głównej. Do tego momentu pokrzywdzony może na piśmie, bądź do protokołu rozprawy złożyć oświadczenie o zamiarze działania w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Pokrzywdzony zawsze zawiadamiany jest o pierwszej rozprawie głównej, jednak nie zawsze jest na nią wzywany w charakterze świadka. Stawiennictwo nieobowiązkowe wskazane w zawiadomieniu Sądu powoduje, że większość pokrzywdzonych nie stawia się na rozprawę i nie składa w/w oświadczenia.

Aby „nie przegapić” tego momentu najlepiej, by pokrzywdzony jak najwcześniej składał oświadczenie o zamiarze występowania w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego, właściwie może to zrobić nawet z bardzo dużym wyprzedzeniem, a więc np. wówczas, gdy sprawa jest na etapie postępowania przygotowawczego.

VII. Małoletni pokrzywdzony-świadek w postępowaniu karnym

Zgodnie z treścią art.185a kpk:

§1 „W sprawach o przestępstwa określone w rozdziałach XXV (*przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*) i XXVI (*przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece*) Kodeksu karnego **pokrzywdzonego**, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

§2 Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art.51§2 ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego.

§3 Protokół przesłuchania odczytuje się na rozprawie głównej, jeżeli został sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, należy go odtworzyć”,

Ponadto jak stanowi przepis art.185b kpk:

§1 „Świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, można przesłuchać w warunkach określonych w art.185a w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa określone w rozdziale XXV Kodeksu karnego, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

§2 Przepisu §1 nie stosuje się do świadka współdziałającego w popełnieniu czynu zabronionego, o który toczy się postępowanie karne”.

VIII. Kary i środki karne orzekane wobec sprawców przestępstw popełnianych na szkodę małoletnich

Wobec sprawcy w/w przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich Sąd poza oczywiście karą zasadniczą (w zależności od rodzaju przestępstwa i okoliczności danej sprawy: kary grzywny, kary ograniczenia wolności, kary pozbawienia wolności), ma możliwość orzeczenia określonych środków karnych.

Zakaz wykonywania zawodu

Art.41kk

§1 „Sąd może orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

§1a Sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, **na zawsze** w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

§1b Sąd orzeka zakaz, o którym mowa §1a, **na zawsze** w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie”.

Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami

Art.41a kk

§1 „Sąd może orzec obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z udziałem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem

zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§2 Sąd orzeka obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody Sądu w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§3 Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody Sądu **na zawsze** w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w §2”.

Wymienione wyżej środki karne orzeka się w latach od roku do lat 15, przy czym obowiązek lub zakaz obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia, jednak okres na który środek orzeczono nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo (art.43§1pkt 2 i §2 kk).

Ponadto w przypadku orzeczenia w wyroku kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania Sąd może na mocy art.72§1kk zobowiązać skazanego do określonego zachowania się w tym między innymi do:

- powstrzymywania się od nadużywania alkoholu i używania innych środków odurzających w okresie próby,

- wykonywania ciężącego na nim obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby,

- poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu (...) albo oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwu w programach korekcyjno-edukacyjnych, przy czym w aktualnym stanie prawnym, Sąd orzekając tego rodzaju obowiązek musi najpierw uzyskać zgodę oskarżonego,

- powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,

- powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób.

W ustawie zmieniającej Kodeks karny w art.72§1kk został dodany pkt 6a, który nakłada na oskarżonego-sprawcę przemocy domowej obowiązek uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych bez konieczności uzyskiwania jego zgody.

W przypadku sprawców przestępstw seksualnych należy również wspomnieć o **art.106akk**, zgodnie z którym nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzonym był małoletni poniżej lat 15.

IX. Środki zapobiegawcze stosowane wobec sprawców przestępstw popełnianych na szkodę małoletnich

Na etapie postępowania przygotowawczego jak i sądowego, celem zagwarantowania prawidłowego toku procesu i bezpieczeństwa pokrzywdzonego, wobec osoby podejrzanej stosuje się środki zapobiegawcze w postaci:

-zawieszenia w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu albo nakazania powstrzymywanie się od określonej działalności (...) – art.276kpk

-tymczasowego aresztowania (art.258kpk).

-dozoru Policji (art.275kpk)

Po art.275 kpk odnoszącym się do dozoru policji na skutek ostatnich nowelizacji dodano art.275a i 275b, które *expressis verbis* poszerzają katalog środków zapobiegawczych o **zakaz kontaktów i zbliżania się do osób pokrzywdzonych lub świadków oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, a także określają zasady ich stosowania.**

Art.275a kpk umożliwia zastosowanie wobec podejrzanego/oskarżonego tytułem środka zapobiegawczego – kontaktów z osobą pokrzywdzoną oraz z osobą występującą w charakterze świadka, a także zbliżania się do tej osoby lub określonego miejsca na odległość mniejszą niż orzeczona.

Jeżeli tymi osobami byłyby dzieci oskarżonego, Sąd wydając postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego w postaci zakazu kontaktów i zbliżania się, zwraca się do sądu rodzinnego i opiekuńczego o **zawieszenie wykonywania władzy rodzicielskiej na czas trwania postępowania.**

Art. 275bkpk dotyczy nakazu opuszczenia lokalu. Środek ten będzie można zastosować wobec sprawcy, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie, że oskarżony używał przemocy wobec osoby pokrzywdzonej i zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie użyje przemocy. Nakaz opuszczenia lokalu może być

wydany na okres 3 miesiące i może być przedłużany. Zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z osobą/osobami pokrzywdzonymi może nastąpić niezależnie od tytułu prawnego, jaki posiada oskarżony do przedmiotowego lokalu.

Ponadto Sąd może wraz z nakazem opuszczenia lokalu zastosować wobec oskarżonego zakaz kontaktów i zbliżania się.

Sąd na wniosek oskarżonego może wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe, oczywiście takimi placówkami nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

X. Pojęcie przemocy fizycznej, seksualnej, psychicznej i emocjonalnej wobec dziecka. Dziecko w sytuacji zaniedbania.

Przemoc wobec dzieci jest problemem społecznym wymagającym rozwiązań systemowych. Przy czym obowiązujący do tej pory model przeciwdziałania przemocy w rodzinie koncentrował się jednak na działaniu represyjnym. Większość interwencji w rodzinie i wynikających z nich form pomocy związana jest z działaniem Policji. Tymczasem nadal brak jest dostatecznej ilości form pomocy opartych o metody mediacyjne, terapię ofiary i sprawcy, nie wspominając już o programach profilaktycznych.

W propozycjach rozwiązań systemowych opracowywanych i monitorowanych przez Rzecznika Praw Dziecka we współpracy z organizacjami pozarządowymi takimi chociażby jak Fundacja Dzieci Niczyje wskazuje się na konieczność wypracowania powszechnie obowiązujących standardów i procedur postępowania, nadto na odejście od dominacji form represyjnych i penalizujących na rzecz form pomocy opartych o oddziaływanie mediacyjne, profilaktyczne i prewencyjne. Przy czym system pomocy i wsparcia oparty byłby o powiatowe centra pomocy rodzinie, jako koordynatora i zarządzającego systemem. Strategia przeciwdziałania przemocy wobec dzieci ma oczywiście na celu ograniczenie tego zjawiska, przy czym nie sposób będzie tego dokonać bez respektowania podmiotowości dziecka w działalności organów władzy publicznej i w postępowaniu przed Sądem.

Umiejętność rozpoznawania symptomów przemocy wobec dzieci jest konieczna, by móc ochronić je przed krzywdzeniem i zaniedbywaniem. Występowanie pojedynczego objawu nie jest na ogół dowodem na to, że dziecko doświadczyło krzywdzenia. Jednak jeżeli symptom powtarza się, bądź kilka objawów występuje jednocześnie, prawdopodobieństwo, że mamy do

czynienia z przemocą wobec dziecka zdecydowanie wzrasta. Warto przy tym zwrócić uwagę, że nie każdy rodzaj przemocy, nie każde zachowania wobec dziecka wyczerpywać będzie znamiona przestępstw. Tym bardziej, że część osób krzywdzi dzieci, nie zdając sobie sprawy, z tego, że to co robią, jest niewłaściwe i może mieć poważne skutki (np. potrząsanie niemowlęciem, nadmierne zawstydzanie dziecka itp.). Dzieje się tak często na skutek niskich kompetencji wychowawczych rodziców, czy opiekunów. Właśnie w takich sytuacjach stosowanie metod mediacyjnych, praca z rodzicami, w tym również terapeutyczna, przynosi o wiele lepsze rezultaty, niż represja. Można też zauważyć, że tylko pozornie przemoc fizyczna wobec dziecka wydaje się stosunkowo łatwa do zdefiniowania i rozpoznania. Tym bardziej, że w Polsce wciąż istnieje społeczne przyzwolenie na stosowanie wobec dzieci kar fizycznych.

Każda z definicji przedstawionych poniżej ma charakter „roboczy”, przy czym dla ich skonstruowania zwłaszcza w zakresie przemocy fizycznej jak i psychicznej/emocjonalnej można korzystać z bogatego dorobku doktryny i orzecznictwa dotyczącego przestępstwa znęcania określonego w art.207kk.

Zaniedbywanie to niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych dziecka przez rodzica lub opiekuna; nie zapewnianie mu odpowiedniego jedzenia, ubrań, opieki medycznej, miejsca do spania, poczucia bezpieczeństwa.

Przemoc emocjonalna i psychiczna to powtarzające się poniżanie, upokarzanie i ośmieszanie dziecka, wciąganie dziecka w konflikt osób dorosłych, manipulowanie nim, brak odpowiedniego wsparcia, uwagi i miłości, wymagania i oczekiwania wobec dziecka, którym nie jest ono w stanie sprostać.

Przemoc fizyczna to umyślne uszkodzenie ciała, zadawanie bólu lub groźba uszkodzenia ciała, ograniczanie wolności dziecka, wystawianie na zimno, umyślne głodzenie. Skutkiem przemocy fizycznej mogą być obrażenia ciała w postaci np. złamań, poparzeń, siniaków, uszkodzenia organów wewnętrznych.

Przemoc seksualna to angażowanie dziecka w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Wykorzystywanie seksualne dzieci odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym np. współżycie z dzieckiem, dotykanie go, nakłanianie do dotykania w miejsca intymne) oraz do zachowań bez kontaktu fizycznego np. pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm. Tak jak przemoc fizyczna może być jednorazowym incydentem lub powtarzać się przez dłuższy czas.

Żadna ze wskazanych wyżej definicji pojęć nie ma charakteru normatywnego.

Jedyną definicję pojęcia przemocy w przepisach prawa powszechnie obowiązującego zawiera Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005r., nr 180, poz.1493).

Zgodnie z treścią art. 2 pkt 2 przemoc w rodzinie stanowi jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osób określonych w art. 2 pkt 1 tj.osób najbliższych w rozumieniu art.115§11 kk oraz osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność (w tym seksualną), powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

art. 2 pkt 2 ustawy, nie odnosi się do zakresu zachowań penalizowanych przez art. 207 k.k., gdyż przepis ten określa przestępstwo znęcania się, nie zaś przestępstwo przemocy w rodzinie. Ustawodawca nie wprowadził na gruncie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nowego typu przestępstwa, zwanego przemocą w rodzinie, którego znamiona polegałyby na przemocy w rodzinie. Definicja określona w art. 2 pkt 2 nie została stworzona na potrzeby kodeksu karnego, lecz ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i ma znaczenie w szczególności w kontekście obowiązków realizacji określonych zadań w zakresie przeciwdziałania "przemocy w rodzinie" przez organy administracji publicznej.

Znęcanie się fizyczne może polegać m.in. na biciu, rzucaniu przedmiotami, głodzeniu, odmawianiu pożywienia czy napojów, zmuszaniu do przebywania na zimnie, poleceniu wykonywania upokarzających czynności, wyrzucaniu z domu, wyrywaniu włosów, przypalaniu papierosem. **Znęcanie psychiczne** może wchodzić w grę m.in. w przypadku: lżenia, wyszydzania, upokarzania, znieważania, straszenia, gróźb bezprawnych, sprowadzania do mieszkania osób nieakceptowanych przez domowników (np. prostytutek czy przestępców). Nie ma wątpliwości co do tego, że znęcanie się (zarówno fizyczne, jak i psychiczne) może być popełnione zarówno przez **działanie**, jak i **zaniechanie**.

XI. Identyfikacja czynników ryzyka wystąpienia przemocy wobec dziecka.

Znajomość czynników ryzyka krzywdzenia jest niezwykle pomocna w rozpoznaniu sytuacji dziecka jak i w profilaktyce zjawiska krzywdzenia dziecka. Czynniki ryzyka zachowań przemocowych wobec dzieci można podzielić na te związane z samym dzieckiem, z jego rodzicami oraz ze środowiskiem.

Czynniki związane z dzieckiem:

- dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez nowego męża
- wada rozwojowa, dziecko upośledzone fizycznie lub psychicznie
- zły stan zdrowia dziecka
- wczesniactwo
- dzieci bliźniacze
- rozczarowanie związane z płcią dziecka
- dziecko przez dłuższy czas pozostające w oddaleniu od rodziny
- zachowanie się dziecka: agresywność, nieposłuszeństwo, zaburzenia snu, łaknienia, moczenie.

Czynniki związane z rodzicami:

- matka małoletnia, samotna
- trudne dzieciństwo, rozpad rodziny, pobyt w dzieciństwie w placówce opiekuńczej
- doświadczenie przemocy w dzieciństwie
- upośledzenie rozwoju umysłowego
- choroby psychiczne
- uzależnienia: alkoholizm, narkotyki
- depresja
- ciąża niechciana, ciąża z problemami zdrowotnymi
- trudny poród
- ekstremalne przekonania rodziców w kwestii żywienia, religii.

Czynniki związane ze środowiskiem:

- izolacja społeczna
- trudne warunki bytowe, materialne

XII. Objawy przemocy u dziecka. Zespół dziecka maltretowanego.

Nawet jeżeli zauważamy u dziecka urazy fizyczne, to z różnych względów problematyczne staje się ustalenie, czy powstały one w sposób przypadkowy, czy też są skutkiem stosowanej wobec dziecka przemocy. Obawiamy się więc reagować. Można jednak wskazać na pewne elementy, które pozwolą nam na taką właściwą reakcję. W szczególności należy mieć wiedzę o epidemiologii, rodzajach przemocy i jej objawach.

Jeżeli chodzi o przemoc fizyczną, zwraca się uwagę, że praktycznie każdy uraz u małego dziecka zwłaszcza dziecka w przedziale wiekowym 0-3 lat,

powinien wywołać naszą reakcję. Na początku chodzi oczywiście o dopytanie rodziców, opiekunów o jego przyczynę, o opis sytuacji, która go spowodowała. A to dlatego, że przypadkowe urazy u bardzo małych dzieci, takich, co nie potrafią jeszcze same chodzić, zwłaszcza niemowląt są niezwykle rzadkie, 50%-60% złamań nieprzypadkowych dotyczy dzieci poniżej pierwszego roku życia, 64% urazów głowy u niemowląt ma charakter nieprzypadkowy, 4%-9% dzieci hospitalizowanych z powodu oparzeń to ofiary krzywdzenia (podaję za Aneta Nitsch-Osuch, „Rola lekarzy w rozpoznawaniu i profilaktyce krzywdzenia małych dzieci”, kwartalnik „Dziecko krzywdzone” nr 2, 2009r., s.121)

Ponadto nasze podejrzenia powinny wywołać następujące okoliczności:

- niedostateczne wyjaśnienie lub brak wyjaśnienia przyczyn powstania urazów, zmiana opisu zdarzenia,
- niewspółmierność pomiędzy rodzajem urazu a rzekomymi okolicznościami jego powstania
- różny „wiek” urazów,
- przywiezienie dziecka do lekarza albo wezwanie lekarza w znacznej odległości czasowej od momentu powstania urazu,
- nienormalne zachowanie się rodziców/opiekunów np. wrogość, brak zainteresowania dzieckiem; reakcje dziecka: wycofane, milczące, przestraszone, unikające kontaktu z rodzicem/opiekunem,
- objawy psychosomatyczne u starszych dzieci: polifagia, polidypsja, anoreksja, wymioty, moczenie, zaburzenia snu,
- stwierdzone przypadki przemocy w danej rodzinie np. u rodzeństwa, u matki.

Urazy, które mogą być objawami stosowania przemocy fizycznej:

- siniaki u dziecka, które jeszcze nie chodzi, zwłaszcza na twarzy, posiniaczone usta, naderwane wiązadełko,
- wybroczyny oczne
- siniaki od końcówek palców na tułowiu i kończynach (wiele siniaków i średnicy 1 cm),
- zasinione, naderwane ucho,
- podłużne siniaki na pośladkach, udach, siniaki w kształcie dłoni, paska, buta,
- siniaki pochodzące z różnych okresów, różne „kolory”,
- ślady ugryzienia, ssania,

- opuchnięte i zasinione palce dłoni,
- oparzenia wrzątkiem dłoni, stóp, pośladków,
- poparzenia w wyraźnym kształcie, ślady po poparzeniu papierosem,
- ślady oparzeń o ostrych krawędziach, ślady starych oparzeń,
- złamania u dzieci poniżej 3 roku życia, w szczególności u dziecka niechodzącego złamania spiralne, poprzeczne kości ramiennej lub udowej (górną część ramienia lub nogi), złamania odłamkowe (odłamana skrajna część długiej kości), które powstają w wyniku potrząsania i wykręcania,
- złamania wielokrotne w różnym stadium gojenia się,
- złamania żeber (widoczne tylko na zdjęciu rentgenowskim), obojczyka, łopatki
- urazy głowy, krwiaki,
- zamknięte urazy głowy spowodowane potrząsaniem, bujaniem z zamachem lub uderzeniem, niekoniecznie widoczne pęknięcia czaszki, w czasie potrząsania dziecko obejmowane jest w okolicy klatki piersiowej, mogą więc występować złamania tylnych żeber, dziecko ma objawy w postaci apatii, letargu, wymiotów, konwulsji.

Objawy przemocy emocjonalnej:

- zaburzenia mowy,
- dolegliwości psychosomatyczne (ból brzucha, głowy, mdłości),
- niezwykła częstotliwość/sposób oddawania moczu/kału,
- brak pewności siebie, wycofanie,
- depresja,
- zachowania destrukcyjne, autodestrukcyjne,
- nadmierne podporządkowanie dorosłym,
- kłamliwość.

Zaniedbanie jest tą formą krzywdzenia dziecka, którą najłatwiej jest zauważyć.

Fizykalne i behawioralne objawy zaniedbania:

- widoczne niedożywienie,

- siniaki i obrzęki spowodowane zimnem, czerwone stopy, dłonie,
- brak higieny osobistej,
- brudne, podarte ubrania, ubrania niestosowne do pory roku i temperatury otoczenia,
- brak okularów,
- potrzeba leczenia stomatologicznego,
- sytuacje pozostawiania dziecka bez opieki,
- u niemowląt poważne pieluszkowe zapalenie skóry,
- u dzieci w wieku przedszkolnym opóźniony rozwój mowy, niski wzrost, małowłowie; w zachowaniu nadmierna pobudliwość, agresja, impulsywność, ale też powszechna życzliwość,
- u dzieci w wieku szkolnym trudności w uczeniu się, brak szacunku do siebie, zaburzone relacje z rówieśnikami, niewielka ilość tych relacji, zachowania wyrażające niższość własnej osoby,
- kradzieże dokonywane przez dziecko
- żebranie, gromadzenie jedzenia,
- częste nieobecności w szkole,
- opóźnienia w nauce.

Objawy przemocy emocjonalnej:

- zaburzenia mowy,
- dolegliwości psychosomatyczne (ból brzucha, głowy, mdłości),
- niezwykła częstotliwość/sposób oddawania moczu/kału,
- brak pewności siebie, wycofanie,
- depresja,
- zachowania destrukcyjne, autodestrukcyjne,
- nadmierne podporządkowanie dorosłym,
- kłamliwość.

Objawy przemocy seksualnej

Behawioralne:

- to,co mówi dziecko,

- małe dzieci ze stosunkowo dużą wiedzą o seksie, seksualne zachowania, odtwarzanie seksualnych zachowań w zabawie,
- zaburzenia snu, koszmary nocne, moczenie się, robienie kupy w majtki,
- zaburzenia w przyjmowaniu pokarmu,
- samouszkodzenia, próby samobójcze,
- fantazjowanie, ucieczki, rozwiązłość.

Fizyczne:

- siniaki/zadrapania w okolicach intymnych, na piersiach,
- powtarzające się infekcje dróg moczowych,
- ciąża,
- bolesność, swędzenie, krwawienie z narządów płciowych i odbytu,
- powtarzające się bóle brzucha,
- choroby przenoszone drogą płciową.

Wymaga podkreślenia, że przy wykorzystywaniu seksualnym mogą nie występować żadne objawy, dlatego relacja dziecka, to co mówi stanowi najważniejszą wskazówkę!

XIII. Interdyscyplinarna pomoc dziecku i rodzinie w świetle Ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz.1493) po kilku latach funkcjonowania wymagała interwencji ustawodawcy w celu bardziej skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Zmiany te zostały ukierunkowane na:

- rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy w rodzinie,
- zmianę świadomości społeczeństwa,
- skuteczną ochronę ofiar przemocy, w tym w szczególności dzieci,
- stworzenie mechanizmów ułatwiających izolację sprawców od ofiar,
- zmianę postaw osób stosujących przemoc w rodzinie oraz poddanie ich oddziaływaniom korekcyjno edukacyjnym.

Jedną z istotnych wprowadzonych zmian jest rozszerzenie form udzielanej pomocy ofiarom przemocy w rodzinie o możliwość bezpłatnego badania lekarskiego dla ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydanie zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie (art.3ust.1 pkt 5 Ustawy).

Możliwość wykonania takich badań jest uregulowana w Ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, to jednak w świadomości ofiar pokutuje pogląd, jakoby tylko obdukcja sądowa była tylko i wyłącznie właściwym materiałem dowodowym. Do tej pory bezpłatną obdukcję można było wykonać wyłącznie na wniosek Prokuratora prowadzącego postępowanie, co jak wskazywano, stwarzało znaczne utrudnienia, zwłaszcza gdy należało działać natychmiast. Powołany wyżej przepis art.3ust.1 pkt 5 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ma również za zadanie wskazać służbie zdrowia konieczność wydawania takich zaświadczeń.

W związku z wprowadzeniem tej zmiany w ust.2 art.3 Ustawy zawarta jest delegacja ustawowa dla ministra właściwego do spraw zdrowia zobowiązująca go do wydania rozporządzenia określającego wzór zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie.

W ustawie położono szczególny nacisk na rozwój profilaktyki, jako skutecznej formy przeciwdziałania przemocy w sytuacjach, gdy w rodzinie nie występuje jeszcze zjawisko przemocy, ale może być tym zjawiskiem zagrożona.

Gminy są zobowiązane do opracowania i realizacji gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz tworzenia zespołów interdyscyplinarnych.

Szczegółowo określono zadania zespołów interdyscyplinarnych, ich składu oraz zasady działania.

Zadania wojewody zostały rozszerzone przede wszystkim o kompetencje nadzorcze nad realizacją zadań samorządu gminnego, powiatowego i województwa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (art.7ust.1pkt5 Ustawy).

Ponadto na skutek zmian rozszerzono stosowanie procedury „**Niebieskie karty**”.

Zgodnie z treścią art.9d ust.2 Ustawy procedura „Niebieskie Karty”

obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez:

- przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- Policji,
- przedstawicieli oświaty,

-przedstawicieli ochrony zdrowia- w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

Co więcej podmioty w/w realizując procedurę „Niebieskie Karty”, mają obowiązek przekazywania informacji o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego (ust.3art.9d Ustawy). Uregulowanie to wprost wskazuje na koordynacyjny charakter zespołu interdyscyplinarnego.

Ustawa wprowadziła i uregulowała możliwość przymusowego odebrania dziecka przez pracownika socjalnego.

Zgodnie z treścią dodanego art.12a ust.1 Ustawy, w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo wychowawczej.

Pracownik socjalny nie jest jednak uprawniony do podjęcia takiej decyzji indywidualnie, lecz tylko wspólnie:

- z funkcjonariuszem Policji,
- lekarzem lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką.

Odbieranie dziecka odbywa się w trybie przepisów kodeksu postępowania cywilnego art.598¹⁰, art.598¹¹§3 i art.598¹²§1 zdanie pierwsze (art.12a ust.3 Ustawy), które Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakazuje stosować odpowiednio.

Zgodnie zatem z treścią **art.598¹⁰ kpc** na żądanie kuratora sądowego (odpowiednio pracownika socjalnego) Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Natomiast przepis **art.598¹¹§3kpc** stanowi, że jeżeli zobowiązany (odpowiednio osoba stosująca przemoc) lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia (odpowiednio decyzji pracownika socjalnego, funkcjonariusza Policji, lekarza o odebraniu dziecka) w miejscu pobytu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, na żądanie kuratora sądowego (odpowiednio pracownika socjalnego) Policja usunie te osoby z miejsca wykonywania orzeczenia.

Przepis **art.598¹²§1 zdanie pierwsze kpc** zawiera wskazania co do sposobu przeprowadzenia przymusowego odebrania dziecka i stanowi, że przy odbieraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką kurator sądowy (pracownik socjalny) powinien zachować szczególną

ostrożność i uczynić wszystko, aby dobro tej osoby nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznała ona krzywdy fizycznej lub moralnej.

Przymusowe odebranie dziecka musi oczywiście zostać udokumentowane, przy czym procedura postępowania Policji przy wykonywaniu tych czynności oraz sposób ich dokumentowania zostanie określona w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego (ust.6art.12a Ustawy).

Na czynność faktyczną jaką jest odebranie dziecka rodzicom (opiekunom) przysługuje zażalenie do sądu opiekuńczego i o prawie tym należy ich pouczyć. Dokonuje tego na piśmie pracownik socjalny lub funkcjonariusz Policji (art.12c Ustawy). Ponadto zażalenie może być wniesione za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, wówczas niezwłocznie przekazuje się je do sądu opiekuńczego.

Przywołane wyżej przepisy nie zawierają terminu do wniesienia środka odwoławczego, nie wiadomo zatem, czy należy przyjmować zwykłe terminy zażaleniowe jakie najczęściej występują w procedurach, czyli 7 dni, czy też jest to przeoczenie ustawodawcy wymagające jego interwencji.

Nowelizacja Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadziła też szczególne unormowania dotyczące skazanych za przestępstwa związane z przemocą w rodzinie, którzy pozostają pod dozorem kuratora sądowego w sytuacji warunkowego zawieszenia wykonania kary i przedterminowego warunkowego zwolnienia. Jeżeli tego rodzaju sprawca w okresie próby rażąco naruszy porządek prawny ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, kurator złoży wniosek o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności lub odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, to sąd właściwy do rozpoznania tego wniosku ma obowiązek zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie skazanego na posiedzenie (art.12d ust.1 Ustawy).

Ponadto postanowienie sądu o zarządzeniu wykonania kary lub odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia podlega wykonaniu z chwilą wydania, a więc przed jego uprawomocnieniem się (ust.3 art.12d), co oznacza, że skazany prosto z posiedzenia sądu trafia do zakładu karnego. Nowelizacja Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie określiła skład zespołów interdyscyplinarnych i uszczegółowiła zasady ich funkcjonowania.

Zgodnie z treścią art.9a ust.3 Ustawy w skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- Policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia,

-organizacji pozarządowych.

W skład zespołu wchodzi także kuratorzy sądowi (ust.4), a mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Wprowadzony przepis art.9c Ustawy uregulował wreszcie tak istotną kwestię jak przetwarzanie danych osób dotkniętych przemocą w rodzinie i stosujących przemoc. Członkowie zespołu mogą zatem przetwarzać dane osobowe bez zgody i wiedzy w/w osób po pierwsze w zakresie niezbędnym do realizacji zadań ustawowych i po drugie mogą to być dane dotyczące enumeratywnie wymienionych kategorii:

- stanu zdrowia,
- nałogów,
- skazań,
- orzeczeń o ukaraniu,
- innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym.

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego zobowiązani są do zachowania poufności wszelkich informacji i danych, które uzyskali w trakcie realizacji zadań (ust.2), i to również po ustaniu członkostwa.

Każdy z członków przed przystąpieniem do wykonywania czynności składa przed wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) oświadczenie następującej treści:

„oświadczam, że zachowam poufność informacji i danych, które uzyskałem przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz że znane mi są przepisy o odpowiedzialności karnej za udostępnianie danych osobowych lub umożliwienie do nich dostępu”.

Ponieważ skład osobowy zespołu interdyscyplinarnego może się zmieniać, wystarczającym będzie składanie oświadczeń na piśmie potwierdzonych własnoręcznym podpisem, przy czym na druku oświadczenia winny znaleźć się również przepisy karne dotyczące naruszenia zasad przetwarzania danych osobowych. Stosowne uregulowania znajdują się w art.49 do 54 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. o ochronie danych osobowych.

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego wybierany jest na pierwszym posiedzeniu spośród jego członków. Przy czym tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania powinien zostać określony w **uchwale rady gminy (ust.15)**. W regulaminie funkcjonowania zespołu interdyscyplinarnego należałoby również uregulować kwestie techniczne związane z wprowadzaniem i gromadzeniem danych osobowych oraz sposobu ich zabezpieczenia.

